

UDK: 341.61:339.7

UDK: 346.93:620.9

*Проф. др Предраг Цветковић, ванредни професор
Правни факултет Универзитета у Нишу
Жарко Димитријевић, студент докторских студија
Правни факултет Универзитета у Нишу*

СИСТЕМ РЕШАВАЊА СПОРОВА У ОКВИРУ ПРАВИЛА ПОВЕЉЕ О ЕНЕРГИЈИ

***Апстракт:** Од ступања Повеље о енергији на снагу, установљени систем решавања спорова доприноси бржем и ефикаснијем остварењу права држава потписница, односно инвеститора са седиштем у тим државама. Усаглашавање процедура са Правилима за решавање спорова Међународног центра за решавање инвестиционих спорова, и правилима водећих међународних арбитражних центара, гарантује кредибилитет и гради поверење потенцијалних корисника. Према правилима Повеље, могу се решавати спорови у вези са свим питањима које Повеља уређује. С обзиром на врсту предмета спора, разликују се општи и посебни поступак, као и поступак у коме донета коначна одлука није подобна за судско извршење – неправи поступак. Циљ одредаба Повеље је да се сви спорови реше на миран и пријатељски начин, а покретање процедуре сама Повеља види као крајњу опцију. Уколико ипак до покретања процедуре дође, након спроведеног општег, односно посебног поступка, донешене одлуке су коначне и извршене јер жалба у поступцима није дозвољена.*

***Кључне речи:** Повеља о енергији (ЕЦТ), међународни енергетски спорови.*

1. Увод

Повеља о енергији¹ претставља мултилатерални оквир за енергетску сарадњу који је по својој структури и тематици јединствен у међународном праву. Промоција енергетске сигурности путем успостављања принципа отвореног и конкурентног тржишта енергије, уз поштовање тенденције одрживог развоја и суверенитета над енергетским ресурсима, јесу основне идеје водиле које су резултирале потписивањем Повеље у децембру 1994. и њеним почетком примене у априлу 1998. године.

Према својој природи, Повеља је мултилатерални уговор који дефинише: заштиту страних инвестиција, стварање недискриминаторних услова за инвестиције и трговину у сектору енергетике, потом промовисање енергетске ефикасности те, не најмање важно, услове и правила решавања спорова из области уређених Повељом. Наведена систематика резултат је борбе за учвршћивањем енергетских веза између држава с правнополитичким циљем обезбеђења сигурности снабдевања енергентима. Почевши од делимичног усаглашавања интереса земаља произвођача и потрошача енергената усвајањем Декларације о енергетској повељи² 1991. године, напоредо тече процес стварања нормативног оквира, с обзиром да је Декларација била само "израз добре воље" држава потписница. Усвајањем Повеље о енергији, започет је трансфер енергетског питања са политичког на правни терен.

Кључна детерминанта овог споразума јесте стварање система решавања спорова у складу са начелима која препознајемо у систему решавања спорова у оквиру Светске трговинске организације (даље и: СТО)³. Од почетка примене до данас, правила Повеље била су примењена у решавању 30 спорова инвеститора против држава домаћина, што је с обзиром на секторални карактер Повеље (те консеквентно томе и *ratione materiae* ограниченом карактеру спорова) број који сведочи о прихватању Повеље као релевантног правног оквира за област инвестиција и трговине у енергетском сектору.

Потреба постојања ефикасног система решавања спорова, иманентна економским односима, посебно је квалификована у сектору енер-

1 The Energy Charter Treaty (ECT) 1994.

2 Пун назив документа, чији је Декларација саставни део, је: Завршни документ Хашке конференције о Повељи о енергији из 1994. године (Concluding Document of The Hague Conference on the European Energy Charter)

3 О систему решавања спорова у оквиру СТО видети у: Предраг Цветковић; "Систем решавања спорова у оквиру Светске трговинске организације", *Право и привреда*, Бр. 5-8 /2006, стр. 659-675

гетике. Наиме, инвестиције у енергетски сектор и трговина енергентима ангажују значајне друштвене ресурсе (природне, финансијске, административне). Недостатак одговарајућег оквира за решавање спорова стога наноси значајну штету општем економском оквиру односне државе и/или региона.⁴

Недостатак институционалне структуре, за разлику од СТО није недостатак, већ управо супротно, предност Повеље о енергији. Прописивањем обавезних консултација, и увођењем алтернативних метода решавања спорова какви су концилијација и решавање спорова пред Конференцијом⁵ држава потписница, уместо принципа супротстављених страна, Повеља инсистира на "win-win" методу⁶, помоћу кога обе стране из спора излазе као победници. Стога и не чуди позивање Повеље на правила Међународног центра за решавање инвестиционих спорова (ИЦСИД⁷), Комисије Уједињених нација за међународно трговинско право (УНЦИТРАЛ⁸), Института арбитраже при трговинској комори у Стокхолму (СЦЦ⁹) и Сталног арбитражног суда у Хагу (ПЦА¹⁰).

2. Карактеристике система решавања спорова у оквиру Повеље о енергији

Повеља о енергији садржи свеобухватна правила којим се установљава систем за решавање спорова о питањима обухваћеним Повељом. Многе одредбе су етаблиране са намером да се земљама у развоју, са недовољно развијеним правним системима и знањима (уз

4 Решавање спора између две заинтерсоване стране уз помоћ трећег је увек крајње решење, а поготово за државе које се нађу на позицији тужене стране. Поједине земље су се нашле и више пута у тој улози: Мађарска и Турска по четири пута, Казахстан и Русија по три, Украјина два, итд.

5 Конференција држава потписница Повеље је међувладина организација основана Повељом о енергији, која претставља руководеће тело у спровођењу процеса енергетске реформе чији је носилац Повеља и пратећи документи. Чланице су све државе потписнице. Конференција се састаје на редовној основи и расправља о свим питањима енергетског процеса, као и простору за нова нормативна уређења токова енергије и енергената на међународној основи.

6 Повеља прописује да се за решавање спора прво користи метод консултација и дипломатских преговора. Циљ је да обе стране из спора изађу задовољне, стога се и говори о "win-win" методу. Више у: Невена Петрушић, "Медијација као метод решавања правних спорова", *Право теорија и пракса*, бр. 3-4/2004, стр. 21-37

7 International Center for Settlement of Investment Disputes (ICSID)

8 United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL)

9 Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce (SCC)

10 Permanent Court of Arbitration (PCA)

истовремено суочавање са недостатаком неутралности, стручности и ефикасности домаћих судова), пруже алтернативни начини решавања спорова пред међународним трибуналима. С обзиром на комплексност и вредност енергетских спорова, овакав став Повеље је од изузетне важности.

Успостављање процесног система у оквиру правила Повеље о енергији омогућило је решавање међународних спорова од стратешке важности за државе на правно уређен и економичан начин. Ипак, Повеља у циљу избегавања конфротација страна полази од политичко-дипломатске инстанце, предвиђајући да би сваки спор требало решити на миран и пријатељски начин, дакле, дипломатским преговорима.¹¹ Правни систем решавања спорова је дат као алтернативни, суплеторни, који се активира ако преговори не дају задовољавајуће резултате. На тај начин постигнут је и виши ниво правне (а консеквентно томе и финансијске) сигурности страних инвестиција. Гарантовање могућности остварења неког права инвеститора пред независним форумом, свакако умањује ризик инвестирања, подиже на виши ниво инвестициону климу, и земљу потписницу Повеље чини атрактивнијом за стране инвестиције у сектор енергетике.

Стварањем поузданог механизма за решавање спорова иде се у прилог основном циљу Повеље: обезбеђењу стабилности на тржишту енергената. Уз то, систем са описаним карактеристикама служи и другим циљевима који се ни у ком случају не могу сматрати секундарним, и то: успостављању независног и слободног протока енергената, демонополизацији тржишта енергената, контролисању утицаја експлоатације енергената на животну средину, и обезбеђивању поштовања уговора и правне сигурности.

3. Механизам решавања спорова

Повеља о енергији предвиђа неколико модалитета решавања међународних спорова. Сваки од њих је посебно дизајниран и предметно везан за одређени део Повеље. Два основна облика имају карактер општег поступка у којима су стране две суверене државе, односно држава и инвеститор. Први облик, се односи на спорове настале између две државе о тумачењу или примени одредаба Повеље осим одредаба о праву конкуренције и одредаба које се тичу заштите животне средине. Други облик је применљив код тзв. дијагоналних споразума у вези са инвестицијама. Суштински, оба наведена модалитета по свом хабитусу јесу арбитражни поступци.

¹¹ Погледати члан 27. став 1. Повеље

Посебно су развијене одредбе за решавање међудржавних спорова у области трговине енергетским материјалима и производима (члан 29, Анекс Д) – посебни поступак, и за разлику од неправог поступка, који је предвиђен за спорове настале у вези са транзитом (члан 7), затим у споровима који се тичу повреде права конкуренције (члан 6) и заштите животне средине (члан 19), у посебном поступку се доноси одлука која може бити принудно извршена. Основна специфичност посебног поступка се огледа у његовој супсидијарности. Спор страна настао у вези са трговином енергетским материјалима и производима решиће се по правилима посебног поступка само уколико стране нису чланице СТО.

Неправи поступак карактеришу поступак концилијације (транзит), поступак консултација (право конкуренције), односно поступак консултација и изношења проблема пред Конференцију држава потписница Повеље (заштита животне средине).

Полазна тачка у решавању спорова под окриљем Повеље јесте покушај постизања споразума о спорном питању између страна. Међутим, у случају да је то немогуће, прибегава се једној од предвиђених процедура.

3.1. Општи поступак

Спор између страна уговорница, требало би да се реши дипломатским путем. Уколико то није могуће, приступиће се решавању спора у складу са одредбама Повеље, осим у случају да је спор у вези: 1) примене или тумачења одредаба права конкуренције и заштите животне средине (чл. 6 и 19); 2) поштовања обавеза наведених из уговора о инвестицијама закљученим између индивидуалног инвеститора и држава наведених у Анексу IА¹². Осим ако се обе стране у спору не договоре другачије, неће се применити одредбе Повеље о решавању спорова у вези са: применом или тумачењем одредаба које се тичу трговинских питања у вези са трговином енергетским материјалима и производима ако једна или обе стране нису чланице ГАТТа (члан 29) или одредаба о инвестицијама, које се односе на примену инвестиционих мера неусклађених са принципима из члана 3. и 11. ГАТТа, (члан 5).

Дакле, ако спор није решен у разумном временском периоду¹³ дипломатским путем, свака од страна уговорница може, осим ако изричитом нормом Повеље или договором уговорних страна у писаној форми није предвиђено другачије, уз претходно писано обавештење

12 Реч је о следећим државама: Аустралији, Канади, Мађарској и Норвешкој.

13 Повеља не даје тумачење шта је то разуман временски период.

друге стране, спор изнети пред ad-hoc арбитражу. У року од 30 дана од дана пријема односно одашиљања обавештења, свака од страна може именовати свог члана ad-hoc арбитражног већа. Уколико супротна страна у року од 60 дана не именује свог претставника, стране се могу обратити Генералном секретару Сталног арбитражног суда у Хагу да он именује чланове. Генерални секретар ће у сваком случају именовати трећег члана већа уколико се стране у року од 150 дана не могу о томе договорити.

Ad-hoc арбитража примењује УНЦИТРАЛ арбитражна правила¹⁴. Од овог општег правила дозвољено је одступање уколико стране односно арбитражи о томе постигну сагласност. Трибунал цени да ли је и у којој мери до повреде Повеље и уговора закљученог између страна дошло у односу на важећа правила и принципе међународног права. Арбитражна одлука је коначна и обавезујућа. Приликом доношења пресуде, суд може да одлучи о томе да ли је конкретна мера у складу, односно није у складу са принципима Повеље.

У погледу трошкова, правило је да стране деле трошкове. Међутим, суд пресудом може одредити да једна страна сноси већи део трошкова.

Ако се странке у спору другачије не споразумеју, седиште ad-hoc арбитраже је у Хагу, у просторијама Сталног арбитражног суда.

Решавање тзв. "инвестиционих" спорова је дефинисано чланом 26. Повеље. У литератури¹⁵ се може пронаћи став да се и решавање спорова по члану 27. (држава против државе) сматра инвестиционим. Овакав став, међутим, нема упориште у тексту Повеље. Наиме, како је већ речено, чланом 27. Повеље, предвиђено је решавање спорова између две државе о готово свим питањима регулисаних Повељом¹⁶, а не искључиво спорова у вези са инвестицијама.

Уколико дође до спора, Повеља инсистира да се покуша са мирним решавањем на пријатељски начин (е. "amicably"). Уколико се у року од 3 месеца не постигне договор, стране могу поступити на један од три алтернативно постављена начина.

Прво, стране могу потражити заштиту пред судовима или административним органима земље потписнице страна у спору.

Друго, уколико су се стране претходно споразумеле о процедури решавања спора, примениће се договорена процедура.

¹⁴ Arbitration Rules of the United Nations Commission on International Trade Law 1976, последња ревизија 2010.

¹⁵ Видети: Energy Charter Secretariat (editor); *A Reader's Guide to The Energy Charter Treaty*, 2002.стр.51-58

¹⁶ О изузетцима видети supra у тачки 3.1 овога рада.

Треће, стране могу применити процедуру прописану Повељом.

Повељом је предвиђено да спор настао између инвеститора и државе решава ИЦСИД центар. Уколико су земља порекла инвеститора и земља домаћин попписнице Вашингтонске конвенције¹⁷, примениће се основна правила ИЦСИД центра. Међутим ако држава домаћин или држава порекла инвеститора нису ратификовале конвенцију, примениће се Правила о додатној олакшици¹⁸.

Стране се могу одлучити да уместо да спор повере ИЦСИД центру, исти повере арбитражу појединцу, односно ad-hoc арбитражи која је дужна да поступа по УНЦИТРАЛ арбитражним правилима, у складу са чланом 26 (4) (Б) Повеље. На послетку, Повеља даје могућност да се спор реши у складу са правилима Арбитражног института који ради при Трговинској комори у Стокхолму¹⁹.

Без обзира на то за коју су се стране од три горе поменуте основне опције одлучиле, о предмету спора ће се одлучивати у складу са одредбама инвестиционог уговора и правилима и принципима међународног права. Одлука је обавезујућа и коначна. Уколико је повреду обавеза из уговора учинио административни део неке сложене (федералне или конфедералне) државе, која је уједно страна у спору и то држава домаћин инвестиције, арбитражни суд може одлуком наложити држави да плати новчану накнаду у замену за повлачење мере која је изазвала повреду инвестиционог уговора. Ово је врло важно у случајевима када централна

17 Реч је о Конвенцији о оснивању Међународног центра за решавање инвестиционих спорова, Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of other States, Вашингтон 1965. године. СФР Југославија је ратификовала конвенцију 1967. године ("Сл.лист СФРЈ – међународни уговори бр.7/67 од 21.7.1967. године). Србија је ратификовала Конвенцију 2006. ("Сл.лист СЦГ – међународни уговори" бр.2/2006) Више у: Маја Станивуковић, "Решавање спорова који проистичу из страних улагања", *Правни живот* бр.12/1997, стр.229-245

18 Additional Facility Rules 10.4.2006. Заснивање јурисдикције ИЦСИД центра захтева испуњење субјективног услова (постојање сагласности страна) и објективног (да су држава порекла инвеститора и држава домаћин ратификовале ИЦСИД и захтев да спор потиче из "инвестиције"). У циљу проширивања надлежности центра, установљен је посебан механизам под називом "Additional Facility Rules". Одлуком Административног савета ИЦСИД центра, Секретаријат је добио овлашћење решавања спорова између државе и приватноправних лица када држава у спору или земља порекла приватно лица нису државе уговорнице Конвенције, односно када спор не произилази директно из инвестиције. Више о овом појму погледати у: Предраг Цветковић, О процедуралној заштити страних инвестиција, *Регионални развој и интеграција Балкана у структуре ЕУ – балканска раскрића и алтернативе, Институт за социологију Филозофског факултета*, Ниш, 2004, стр.249-263

19 Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce

власт нема довољно ауторитета да обезбеди поштовање налога датих административним јединицама.

На основу члана 26 (5) (Б) Повеље, на захтев било које стране у спору, седиште арбитраже ће бити у земљи потписници Њујоршке конвенције о признавању и извршењу страних арбитражних одлука.²⁰ Наведеним лоцирањем места решавања спора обезбеђује се извршивост одлуке. Наиме, многе земље потписнице Конвенције ће спровести арбитражну одлуку само уколико је иста донета у држави потписници ове Конвенције. Произилази да ова одредба служи као гаранција да ће донета арбитражна одлука бити призната и извршена и од стране трећих држава. Међутим, уколико су се стране одлучиле да се спор реши пред ИЦСИД центром, примењује се начело директне примене. Наиме, одлуке ИЦСИД центра директно су применљиве у државама потписницама ИЦСИД конвенције²¹.

Да би било могуће спровести процедуру решавања спорова у складу са Повељом, свака од држава потписница дужна је да да безусловни пристанак за решавање спорова. Од ове опште обавезе, постоје извесна одступања.

Први изузетак предвиђен је, чланом 26 (3) (Б). Наиме, поједине државе²² потписнице Повеље овлашћене су да одбију давање безусловне сагласности у случају да је инвеститор раније покренуо поступак решавања спора пред неким другим форумом.

Други изузетак односи се на Аустралију, Канаду, Мађарску и Норвешку. Наведене државе нису у обавези дају безусловну сагласност за решавање инвестиционих спорова пред међународном арбитражом у складу са Повељом и то у споровима у вези са кршењем права и обавеза насталих на основу уговора између било које државе потписнице и инвеститора.

3.2. Посебан поступак

Општи поступак за решавање спорова између држава потписница Повеље, односно држава и инвеститора не односи се на решавање спорова

²⁰ United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, Њујорк 1958

²¹ О дејству одлука ИЦСИД центра погледати у: Александар Љ. Тирић, *Међународно трговинско право – општи део*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2010, стр.355.

²² То су државе наведене у Анексу ID: Аустралија, Азербејџан, Бугарска, Канада, Хрватска, Кипар, Чешка Република, Европске заједнице, Финска, Грчка, Мађарска, Ирска, Италија, Јапан, Казахстан, Норвешка, Пољска, Португал, Румунија, Руска Федерација, Словенија, Шпанија, Шведска, Сједињене Америчке Државе.

чији је предмет трговина енергетским материјалима и производима. За ту врсту спорова предвиђен је посебан поступак. Члан 29 (7) Повеље у погледу решавања трговинских спорова, упућује на механизам решавања спорова заснован на ГАТТ²³ односно СТО моделу решавања спорова. Он ће се применити само у случају да бар једна од страна у спору није чланица СТО. На овај начин, Повеља проширује дејство примене СТО модела решавања спорова и на оне државе које нису приступиле тој организацији. Спор настао између држава чланица СТО, решаваће се у оквиру Споразума о решавању спорова²⁴. Овакав став иде у прилог онемогућавању тзв. "куповине надлежног форума"²⁵.

Повељом је предвиђено да свака од страна уговорница Повеље може послати захтев за консултације о чему обавештава и Секретаријат²⁶. Уколико се у року од 60 дана не постигне договор о начину решавања спора: медијацијом, концилијацијом, арбитражом, или неким другим методом, оштећена држава може тражити формирање Панела, о чему Секретаријат обавештава све државе потписнице Повеље. Пред Панелом могу бити саслушане и све државе које имају интерес у спору. Панел се састоји од 3 члана и формира се у року од 45 дана од дана достављања захтева од стране Секретаријата. Конференција усваја правила процедуре у складу са процедурама предвиђеним ГАТТ-ом, а Панелу се оставља могућност да поједина правила допуни, измени или прилагоди предмету спора.

Након првог саслушавања, Панел саставља привремени извештај који упућује странама на изјашњење. Уколико закључи да постоји потреба, Панел се може поново састати са странама ради разјашњења појединих чињеница. Коначни извештај Панела усваја Конференција након протеча рока од 30 дана од дана достављања свим државама чланицама Конференције. Панел доноси закључак о томе да ли је одређена мера у складу са одредбама Повеље. Уколико након доношења одлуке тужена држава не предузме предложене активности, односно не укине спорну меру, оштећена држава може тражити успостављање

23 Општи споразум о царинама и трговини 1947 (General Agreement on Tariffs and Trade)

24 Understanding on rules and procedures governing the settlement of disputes

25 У правној терминологији на енглеском језику овај феномен назива се "forum shopping", Више о овом појму погледати у: Marc L Busch; "Overlapping Institutions, Forum Shopping, and Dispute Settlement in International Trade", *International Organization*, Cambridge journal, br.61, 2007. str. 735-761

26 Чланом 35. Повеље, основан је Секретаријат као административни орган Конференције на челу са Генералним секретаром.

дијалога за утврђивање компензације. Непостизањем договора по том питању у оквиру рока од 30 дана, оштећена држава стиче право да од Конференције тражи да дозволи обустављање свих уговорених повластица. Конференција може такав захтев одобрити оштећеној држави, с тим да такве мере трају до укидања спорних мера, односно до тренутка када стране постигну узајамно прихватљиво решење.

Примећујемо да Повељом није предвиђен апелациони поступак, што је кључна разлика у односу на систем решавања спорова у оквиру СТО. Већ је речено да Конференција држава потписница Повеље усваја правила процедуре у складу са правилима Повеље а по угледу на ГАТТ и пратеће документе. С обзиром да је Панелу дато право да усвоји додатна правила која нису у супротности са Повељом, поставља се питање да ли Панел може предвидети апелациони поступак? На ово питање одговор је негативан из најмање два разлога. Најпре, Повеља упућује на ГАТТ а не на Споразум о оснивању СТО. У време доношења Повеље, СТО није постојала, те је нелогично сматрати да су се творци Повеље прећутно сагласили са правилима СТО.

Друго, одредбама Повеље није предвиђена таква процедура. Да су творци Повеље желели да успоставе систем двостепеног поступка, они би то и учинили. Основна начела система решавања спорова у оквиру Повеље су брзина и дискретност, стога и сматрамо да би двостепени поступак одлучивања био супротан начелу брзог решавања спорова.

3.3. Поступак ограниченог домета – неправи поступак

За транзитне спорове, спорове у вези са заштитом конкуренције, као и спорове у вези са заштитом животне средине није предвиђен поступак који би довео до одлука које би биле извршне, што је највећи недостатак система решавања спорова које је прописала Повеља. Ипак, зависно од врсте, одређене одлуке се могу донети и њихово спровођење је ограничено на дипломатску заштиту. Такође, уколико се спор из ових области односи на инвестиције, могуће је решавати спор у складу са општим правилима о решавању спорова Повеље.

Тако одредбе члана 7. Повеље дају могућност државама потписницама да концилијацијом реше све настале проблеме у вези са транзитом енергената. У поређењу са општим начином решавања спорова који подразумева две супротстављене стране, концилијацијом се до решења стиже на много бржи начин. Страна у спору може обавестити Генералног секретара, који ће у складу са обављеним консултацијама са обе стране, поставити концилијатора у року од 30 дана. Уколико се и уз ангажовање

концилијатора споразум не постигне у року од 90 дана, концилијатор ће предложити на који начин спор треба решити. Он ће утврдити на који начин и под којим условима ће се наставити даљи транзит енергената и енергетског материјала у наредних 12 месеци, односно и мање, уколико се спор раније реши. Стране без обзира на започету процедуру у складу са Повељом, могу користити сва своја права гарантована међународним правом, а посебно царинским законодавством појединих земаља, правима утврђеним билатералним и мултилатералним споразумима и сл. За све време трајања поступка, транзит не сме бити обустављен осим у два случаја: 1) уколико је то изричито дозвољено уговором између страна а у вези са чијом применом је настао спор; 2) уколико је то договорено у поступку концилијације и одобрено од стране коцилијатора.

Повеља о енергији отворила је и питање потребе постојања права конкуренције на заједничком тржишту енергената. Чланом 6 (5) као облик решавања спорова у вези са повредом права конкуренције предвиђене су консултације између најмање две земље (која нарушава равнотежу тржишних механизма, и она која због тога трпи штету). Међутим, поставља се питање у односу на које право се врши процена да ли је до повреде дошло или не? Да ли је то право одређене државе потписнице Повеље или право које проистиче из мултилатералних, односно билатералних уговора које су земље у спору закључиле, односно право које се црпи из општих међународних правила, принципа и обичаја? Повеља на ова питања не даје експлицитан одговор, већ користи општи појам: "анти-конкурентско понашање"²⁷. То би, дакле, било право оне државе која сматра да је њено интерно тржиште угрожено у складу са сопственим мерилима. О томе да ли ће се и друга држава потписница Повеље сложити са тим или не, цени се у прописаном поступку консултација. Повеља не дозвољава ниједан други облик решавања ове врсте спорова осим консултација и дипломатских преговора.

Да би држава потписница Повеље могла да иницира поступак консултација, морају се испунити два услова: 1) да земља потписница сматра да је неки акт друге државе потписнице супротан принципу немешања у слободне тржишне токове; 2) да тај акт негативно утиче на спровођење циљева утврђених Повељом. Приликом иницирања процеса консултација, "оштећена" држава ће затражити да одговарајући органи земље која крши принципе слободног тржишта, изврше проверу навода и предузму мере, како би такво понашање надаље било спречено. Након спроведене провере, "тужена" држава ће извести "оштећену"

27 "anti-competitive conduct"

о евентуалној основаности тврдњи и надаље предузетим мерама. Достављање образложења није правило, већ се врши само по посебном захтеву.

Повеља посебну пажњу обраћа на заштиту животне средине. У циљу очувања животне средине, Повеља намеће обавезу државама потписницама да теже смањењу штетних утицаја на природу и да предузму све мере да би спречиле, односно минимизирале деградацију животне средине. Трошкове изазване загађањем, према одредбама Повеље, сnose главни загађивачи. Да би обезбедиле одрживост, државе потписнице требало би да:

- приликом сачињавања енергетских стратегија развоја у виду имају очување животне средине;
- посебну пажњу обратe на унапређење енергетске ефикасности;
- раде на замени конвенционалних извора енергије обновљивим, упознају грађане са значајем смањења штетних утицаја загађивача на животну средину, деле информације и раде на заједничким пројектима унапређења животне средине, и др²⁸.

Спорови настали у вези са правима и обавезама држава потписница из Повеље могу се, на захтев једне од страна, решавати пред Конференцијом држава потписница Повеље. Међутим, уколико је за решавање конкретног питања надлежан неки други међународни форум, решавање спора пред Конференцијом је искључено.²⁹

4. Закључак

Систем решавања спорова који предвиђа Повеља заснован је, *mutatis mutandis*, на истим принципима на којима је настао систем решавања спорова утврђен ГАТТ-ом 47. То, дакле, није искључиво правни механизам, већ се првенство даје политичким консултацијама. Наведени механизам промовише и принцип да је енергетика питање глобалног међународног значаја, а не питање ограничено на пароксијални интерес једне или више држава.

Повеља подједнако штити и јавно правне и приватно правне субјекте. И једнима и другима дозвољено је да иницирају правну процедуру заштите у складу са одредбама Повеље. Најосетљивије питање приватно правних субјеката јесте заштита инвестиција. Стога Повеља изричито даје право инвеститорима да своја права штите прописаном процедуром. У систему решавања спорова под окриљем

28 Погледати члан 19. Повеље

29 Члан 19 ст.2. Повеље

Повеље, принцип супротстављених страна алтернативно је постављен: тежиште механизма установљеног Повељом је на споразумном решавању насталих проблема. Циљ Повеље је да се спор, по могућству, реши споразумно између страна уз помоћ истакнутих појединица (саветника, консултаната, коцилијатора) и међународне заједнице. Само уколико се на овај начин не дође до решења, приступиће се контрадикторном поступку изузев у споровима насталим у области транзита и заштите животне средине, као и у споровима који се тичу повреде права конкуренције.

Спорове у вези заштите животне средине решава заједничко тело држава потписница, што отвара питање колективне заштите и одговорности, које се, на овом степену развоја енергетског процеса у оквиру Повеље, не може постављати код спорова у вези са транзитом и трговином енергената. Уједно, сматра се да је то следећи правац на коме ће истрајавати међународна заједница. Транзит и трговина енергентима је стратешко питање међународног значаја, стога је и логично да међународна заједница врши контролу и надзор над свим тржишним догађањима, укључујући и понашање појединих актера. До тог момента, развијаће се могући модели који би били опште прихватљиви.

Литература

Александар Љ. Ђирић, *Међународно трговинско право – општи део*, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, 2010

Маја Станивуковић; "Решавање спорова који проистичу из страних улагања", *Правни живот* бр.12/1997

Предраг Цветковић, О процедуралној заштити страних инвестиција, *Регионални развој и интеграција Балкана у структуре ЕУ – балканска раскрића и алтернативе*, Институт за социологију Филозофског факултета, Ниш, 2004, стр.249-263

Предраг Цветковић; "Систем решавања спорова у оквиру Светске трговинске организације", *Право и привреда* Бр. 5-8/2006

Невена Петрушић; "Медијација као метод решавања правних спорова", бр. 3-4/2004

Marc L. Busch; "Overlapping Institutions, Forum Shopping, and Dispute Settlement in International Trade", *International Organization*, Cambridge journal, br.61, 2007

Завршни документ Хашке конференције о Повељи о енергији из 1994. године (Concluding Document of The Hague Conference on the European Energy Charter)

Повеља о енергији 1994. (Energy Charter Treaty)

Energy Charter Secretariat (editor); *A Reader's Guide to The Energy Charter Treaty* 2002.

Prof. Predrag Cvetković, LL.D

Associate Professor,

Faculty of Law, University of Niš

Žarko Dimitrijević, LL.B.

PhD student,

Faculty of Law, University of Niš

DISPUTE SETTLEMENT SYSTEM WITHIN THE FRAMEWORK OF THE ENERGY CHARTER TREATY

Summary

The Energy Charter Treaty (ECT) is a multilateral agreement which established a framework for international cooperation on energy issues. Ever since the ECT entered into force, the dispute settlement system established thereof has significantly contributed to a more efficient exercise of the Contracting State Parties' rights as well as the rights of the investors based in those states. The compliance of dispute settlement procedures with the Dispute Resolution Rules of the International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) as well as with the rules of leading international arbitration centers ensures credibility and confidence-building with potential users. The dispute settlement framework may be used for resolving disputes pertaining to all issues which are regulated by the Energy Charter Treaty.

Given the type of subject matter, the legal issue may be subject to a general procedure and a special procedure, as well as as an ancillary proceeding which does not result in an enforceable judicial decision. The ECT provisions are aimed at resolving all disputes in a peaceful and amicable way, while the process of initiating the dispute settlement procedure is perceived as the last resort option. However, in case the dispute settlement procedure has been initiated, the parties may be subject to a general or a special procedure, the result of which is a final and enforceable judicial decision, which is not subject to appeal.

Key words: *Energy Charter Treaty (ECT), international energy disputes*